

PAVAO VUK-PAVLOVIĆ

POLITIKA, ODGOJ, RELIGIJA

PREDAVANJE ODRŽANO NA VIII. INTERNACIONALNOM FILOZOFSKOM KONGRESU U PRAGU

S NJEMAČKOG ORIGINALA PREVEO
BOGDAN RAJAKOVAC

PREŠTAMPANO IZ „NAPRETKA“ G. LXXV. BR. 8.

ŠTAMPARIJA „GRAFIKA“ ZAGREB

1934

Sa sve jačom sklonosti k »direktnoj akciji« i sve raširenijim zaklanjanjem za t. zv. »autoritativnu« državu očituje se u suvremenom životu sve odlučnije nastojanje da se što radikalnije podvrgnu političkom htijenju sva životna područja. Da sačuva svoju vlast i u tu svrhu ustanovljen javni poredak, primoran je državnik da svima kulturno-stvaralačkim snagama daje smjer i da po mogućnosti što više odredi mjeru i granice njihova razvitka. Svijestan svog pozvanja čuti se on potpuno pozvanim za to, da čovjeka koji je u doseg u njegove moći i »iznutra« — duševno, duhovno, obzirom na njegov nazor o svijetu i životu — veže. Tako se onda događa da se politički vođa sve nasrtljivije nameće za duhovnog vođu. U isto vrijeme, a u skladu s tim nastoji svim silama, da si duhovno podvrgne nove generacije; a da to uzmogne, mora prije svega potčiniti odgojne sile. Tome se uostalom ne treba čuditi. Prirodno je, pa potpuno i odgovara bivstvu politike, da se zadobije moć, da se održi i proširi. Zabrinjuje međutim, kada takovu htijenju i nastojanju govore u prilog pedagoški teoretičari i filozofi, kada oni s a s v o j e s t r a n e ne govore samo o nauci o državi, državljanskoj nastavi ili možda o političkom prosvjetivanju, nego štoviše traže i državljanski odgoj u smjeru buđenja »državljanske svijesti« pa i samo »prodržavljenje duše« i napokon odgoj ukratko kao službu državi ili državotvornom narodu. Jer to samo pogoduje već i onako napredovalo hipertrofiji političke funkcije, na opasnosti koje upozorava već Benda u svom spisu »La trahison des clercs«. Zaltjev koji je sa stajališta političara nešto razumljiv, biva problemom koji se ne može olako uzeti, kada ga donose oni kojima u zadnjoj instanciji zapravo ne će da bude mjeri-

lom njihovih određenja »prodržavljeni« nego produhovljeni, ne moćni nego vrijedni život. Ne razumije se nipošto samo po sebi, da bi političar već unaprijed imao neko nesumnjivo pravo na kulturu i odgoj. Kako se pak nijedna ljudska djelatnost ne može upravljati na ciljeve koji su njenu bivstvu strani, ili na svrhe koje njoj ne odgovaraju, to bi mogli i smjeli da političar i odgajatelj, državnik i filozof budu jednodušni samo onda, kada bi ciljevi i svrhe politike tekli uporedo sa ciljevima odgoja, kada bi sredstva potrebna za njihovo ostvarenje bila ista ili bar slična, kada bi politička i odgojna djelatnost imala prema bivstvu ići istim smjerom, da bitni svoj zadatak riješe i svoj poseban smisao ostvare. Tome međutim nije tako.

Dvije su u temeljima različite životne tendencije koje se u politici s jedne, u odgoju s druge strane stvaralački objavljuju. Po svom se najdubljem bivstvu i iskonskoj svojoj namjeri smije politika smatrati državotvornom funkcijom, odgoj pak naprotiv takvom, kojom se oblikuje kultura. Bez politike nema države, bez odgoja nema kontinuiteta u kulturi. Smjera li tako jedna životna tendencija načelno na održavanje moći i opstanka, druga pak na duševno-duhovno produbljivanje i ostvarivanje vrijednosti, to one po svojoj djelatnosti naznačuju u neku ruku dva područja ljudskih odnosa i mogućeg djelovanja, ukratko dva životna kruga koji se poglavito podudaraju u tome što su oba upravo socijalna područja djelovanja. Dalje međutim to podudaranje ne ide.

Čovjek nužno pripada obim životnim krugovima. Ipak ih ne može nikad izjednačiti, jer vrlo različito ulazi u socijalne sklopove, koji im odgovaraju, a u svakome je između njih također u skroz drukčijem odnosu s ostalim članovima, s kojima je u okviru tih sklopova vezan.

Moć se ne osvaja bez borbe. Tako iz borbe proizlaze u najširem smislu političke tvorbe dok se u povodu nje razlučuju pobjednici od pobijeđenih, vladaoci od potčinjenih. Kako onaj koji se bori hoće da svoju moć proširi a tuđu suzi, tako iz svake borbe

ružno proizlazi nejednakost. Na njoj se u stvari i temelji političkom voljom stvoreni odnošaj među ljudima. Tako dakle ide sveukupno bivstveno nastojanje političara za tim da jednom zado-
bijenu moć sačuva te u tu svrhu potčinjena lica trajno održi u što
većoj zajedničkoj zavisnosti od sebe. U okviru političkog
životnog kruga uzalud bi se tražila prava sloboda i bratstvo.
Uistinu je ona tu principijelno nemoguća. Tu vlada doduše pro-
mjenljivo u stvari pak neotklonivo odstojanje među ljudima i gru-
pama ljudi, koji su u tom pravcu podvrgnuti upravo nekoj, rekao
bih, sudbonosnoj sili. Političkoj je funkciji svojstveno, da teži za
jednim socijalnim poretkom, koji se ostvaruje sve širim i oštrijim
potčinjavanjem jednoj volji. (Uporedi također Stapel, Volk
und Staat.)

Kako li je drukčiji odnos između odgajatelja i odgajanika! U
okviru odgojne zabiljivosti nije borba nego simpatija po čemu od-
gajatelj i odgajanik dolaze u dodir, ne moć nego ljubav što ih
veže. I odgojna djelatnost izvire doduše iz odnosa nejednakih osoba,
ali dok političar hoće da sačuva nejednakost koja vlada u njegovu
području, dotle odgajatelj čini svojom bitnom zadaćom da odgaja-
niku omogućiti prevladavanje nejednakosti koja u odgojnom odno-
šaju vlada. Odgajatelj nastoji upravo da sve one snage odgajani-
kove stavi u pokret i da ih razvije, koje će konačno odgajanika
samoga osposobiti da na sebe preuzme i ostvari duž-
nosti samoga odgajalaštva. Može se pak odgoj u općem smislu
shvatiti kao nesebično prenošenje kulture na nove, buduće, u prin-
cipu štoviše i najdalje, generacije buđenjem vrijednosnih doživ-
ljaja. Samo će odgajalaštvo, tj. puni razvitak odgojnih snaga i spo-
sobnosti ličnosti, biti pravi i konačni cilj odgajanja, i nijedan drugi
određeni cilj ne može vrijediti kao takav ako hoćemo da se ne iz-
gubi kontinuitet kulture, na koji je odgoj zapravo upravljen. Svaki
konkretni odgojni odnošaj treba dakle da bude prevladan. U
odgajaniku treba u posljednjem redu da se probudi sama odga-
jateljska svijest, da se produbi odgajateljska savjest; i ako je

on uzmogao, zahvaljujući odgojnim nastojanjima, da kao zrela ličnost i sam odgojno djeluje, onda su mnogoliki odgojni odnosi, kojima je bio vezan, svoj zadatak izvršili, a odgajateljski je rad prethodno postigao svoj cilj. U tom smislu odgojna je funkcija upravljena na »jednakost« i kreće se upravo u protivnom smjeru od onoga politike.

Dok politika po svom bivstvu ide za tim da članove nekoga kolektivuma priveže uz jednu individualnost, koja će nastojati da sve tako kolektivirane individue prisili na posluš te ih ujedno po mogućnosti isključi od svakog dioništva u moći, dotle se pravi odgajateljski rad očituje u konačno postignutoj nezavisnosti odgajnika o odgajatelju. Tome odgovara i okolnost, da faktički »voda« jednog kolektivnog tijela ili pravi »vlastodržac« unutar takvog tijela može biti samo jedan; odgajatelji pak naprotiv treba da postepeno postanu svi. Tako odgajatelj također gleda da čovjeku u njegovoj slabosti pomogne, dok političar te slabosti izrabljuje da čovjekom ovlada. U političkom životnom krugu nadmoć u principu koristi nadmoćnijemu; u odgajaštvu naprotiv uglavnom onima koji su na njega upućeni.

Već ova kratka poredba upućuje na bivstvenu razliku spomenutih životnih krugova, koja isključuje mogućnost da politička i odgojna volja pođu jednim zajedničkim putem u pregalaštvu za ciljevima koji su za njih karakteristični. Političar ne može da po njemu stvorenu i podržavanu socijalnu tvorbu izgradi na temelju oblikovnog principa odgojne zajednice, pa prema tome on ne može ono što odgajatelj hoće, i na što ovaj mora biti upravljen ako hoće da bude i ostane odgajatelj, htjeti, ako ne će da iznevjeri sebe i svoje pravo bivstvo. Ne manje bi to vrijedilo i za odgajatelja, kojemu bi glavni zadatak bio taj, da kako odnos prema svom odgajaniku tako i svoje cjelokupno nastojanje i djelovanje izgradi prema posebnim ciljevima neke političke organizacije i da u skladu s time povjereno mu ljudsko biće ne odgaja za autonomnu ličnost, za ostvarivača vrijednosti, nego učini »dobrim«,

tj. podložnim građaninom i prema tome upotrebljivim oruđem političke volje. »Čudoredna ličnost« i »dobar građanin« jesu pojmovi koji se nipošto ne podudaraju. Najčudorednija ličnost ne mora biti i najkorisniji član političke organizacije i ne mora biti »najbolji« građanin. Visoka čudorednost može stoviše da postane državni opasna. Pa čak i onda kada se tako samo čini, ne nalazi ona milosti u državnika. Ako smatra svoju moć i svoju tvorbu ugroženom, žrtvovat će on njima i najjače etičke i religiozne duhove. On to i nije rijetko činio, a čini još i danas. A kad bi radio drukčije, našao bi se u suprotnosti s politički valjanim vrijednosnim redom; radio bi nepolitično. Politika naime i nije volja za čudorednošću. I država ne zahtijeva od svojih građana moralnost, nego se zadovoljava uistinu sa samom legalnošću, koja je prije svega potrebna obzirom na samoodržanje države. Ma kako »državljanско« određenje politički i značajno bilo, ono je ipak u svom osnovu čudoredno indiferentno.

Kao što je odgoj bez sumnje upravljen na autonomnu čudorednost, tako je jednako sigurno, da se svaki t. zv. državljanski »odgoj« ili odgoj k »državljanскоj« — dakle konačno čudoredno indiferentnoj — »svijesti« mora smatrati u sebi protuslovnim, kao što i sve nastojanje i djelovanje, koje se osniva na političkoj heteronomiji, izlazi izvan kruga pravog odgajalaštva. Prema tome ne mogu dakle mjere i djelovanja kao ni zavodi, zvanja pa štoviše i »ličnosti« nikako vrijediti kao »odgojni« ukoliko oni stoje u direktnoj zavisnosti o političkoj volji i njoj neposredno služe.

Razumije se da se sva zazbiljnost ne može iscrpsti u odgajanju, kao što ni sav život ne mora da bude politika. Historijsko zbivanje izvire upravo iz napetosti između ovih obih povijesno-tvornih faktora. Ipak ostaje istina, da je pravo i puno odgajalaštvo moguće samo toliko koliko se ljudska područja djelovanja dadu depolitizirati. Tako se doduše može što se prosvjete tiče sumnjati da li na pr. svaki učevni zavod treba i mora da bude odgojni zavod,

a svaka škola odgojna zajednica; no u svakom slučaju mogu one da budu to samo onoliko koliko su izbjegle zahvat državnika i političara kao takvog i prema tome ostale izvan dohvata njegovih ciljeva. Odgoj ima svoja vlastita mjerila, koja se s onima politike ne mogu dovesti u sklad, niti se mogu s njima zamijeniti. Gdje se to ipak pokušava, a mjerilo politike prenosi na njemu strano područje odgoja, tamo mora takovo politiziranje nužno da urodi paraliziranjem odgojnih snaga i razmoraliziranjem, tj. ako i ne izričito protučudorednim ali ipak pretežito izvančudorednim usidrenjem života, mora, drugim riječima, odvesti u barbarstvo.

Da odgoj uostalom ne može biti služba bilo kakovoj političkoj tvorbi, da ne može biti služba državi niti u državi organizovanom narodu, proizlazi već iz ograničenja takve službe, a to je ograničenje u najoštrijoj opreci s bivstvom odgojnog nastojanja i djelovanja.

Odgajalaštvo je svečovječanско pozvanje, koje nije vezano na razlike među ljudima i ne staje ni pred kakovim granicama u tom smjeru. Kao što na pr. liječnička služba po svojoj ideji također nije vezana uz stranku, narod, rasu, državu, nego je bez obzira na bilo kakovu zavisnost ove naravi naprosto služba bolesnom čovječanstvu, tako je i odgoj u istom smislu prosto služba čovječstvu, koje treba da se odgoji. Dok je svaka služba političkim tvorbama utoliko vezana na određene granice ukoliko se pri tome čovjek nužno mora opredijeliti za stranku, za određenu državu, za određen narod, i boriti se protiv drugih, nalazi se odgajatelj kao takav iznad ovakovih razlika i ograničenja i može vjeran svom pravom pozvanju da lica najrazličitijega podrijetla i pripadnosti u principu jednako dobro odgaja, a i treba da to čini čim mu mogućnost duševno-duhovnog zblizenja dopusti da ostvari određen odgajateljski odnošaj.

Pravom odgajalaštvu ne može načelno nikakovo zemaljsko carstvo povući granice. To utoliko manje, što svaka država, dok nastoji da se održi, može da bude samo dotle povoljno tlo za kul-

turu dok ova ne sprečava širenje državne moći. Politika trpi bivstveno kulturna nastojanja samo dotle dokle se ona dađu podrvi službi političkim ciljevima. Tako će i država nastojati da kulturnom stvaralaštvu postavi zapreke, koje, opet, odgajalaštvo ne može da odobri.

Odgajalaštvo se upravo i razlikuje od propagande uglavnom po tome, što ono nije upravljeno na širenje jedne posebne kulture ili posebnog kulturnog oblikovanja koje će političar. trpjeti pa štoviše u naročitim prilikama možda i željeti, nego na vrijedan život uopće, na kako se poseban način on i očitovao. Tako i jest odgoj kulturno djelovanje u univerzalnom smislu. Kako međutim samo posebna kulturna oblikovanja mogu da budu realnim temeljima odgoja, to dolazi do unutrašnje napetosti između dva suprotna zahtjeva u odgojnom životnom krugu. U jednu ruku odgoj treba da bude upravljn na čovječanstvo i kulturu uopće, u drugu ruku treba da omogućí posebno oblikovanje vrijednog života.

Ova napetost između posebne i univerzalno mišljene kulture, između svečovječanskog pozvanja, koje ne gleda na posebno čovještvo, i odgojnog djelovanja, koje neizbježno pogoduje osebno oblikovanju života, mogla bi se riješiti samo na temelju kulturnog područja, koje bi, ma koliko ono odgovaralo posebnom držanju svijesti i ma koliko očitovalo posebno čovještvo, ipak u svojoj biti, po svojoj imanentnoj tendenciji, u isto vrijeme univerzalno obuhvatalo i priznavalo čovještvo i čovječanstvo.

Takovo područje je faktično a i može biti samo religija univerzalno upravljena na svijet i čovjeka, kakova je na pr. u kulturnom krugu zapada, odnosno u području religioznosti zapadnoga svijeta kršćanstvo po ideji i intenciji svojoj. Jer ma koliko ono zahtijevalo i oblikovalo posebno — u našem slučaju upravo kršćansko — čovještvo i izražavalo osebujnu religioznu svijest i poseban oblik religiozno fundiranoga života, nastoji ono u isto vrijeme po

zapovijedi bezgranične ljubavi da prevlada svako paštoviše i svoje vlastito uzasebljenje.

Tako ne može kršćanin usprkos svom posebnom gledanju na svijet i na čovjeka — ili baš zato — izbjeći tome da služi čovjeku uopće, dakle i samom nekršćaninu, ukratko, svečovječanskoj zajednici, koja ne poznaje razlike među ljudima.

U svjetskoj religiji, pa tako u kršćanstvu kao takvoj, dano je ljudsko uzasebljenje, koje samo sebe prevladava. Kako se dakle protivnosti, koje u odgojnom životnom krugu dovode do unutrašnje napetosti, u religioznom području izmiruju, očituje se univerzalno upravljena religija po svom bivstvu kao područje uzasebljenja koje odgovara bivstvu odgajalaštva. Samo na ovom području koje po svojoj vječnoj intenciji hoće da pojedinca na poseban način priključi svečovječanskoj zajednici, može se odgojni odnošaj usidriti, a da ne zataji svoje najdublje bivstvo. To pak točno uzevši znači, da se na najvišem stupnju odgojnog nastojanja ne može raditi ni o kakovom »prodržavljenju«, ili možda više još o političkoj nivelaciji, nego naprotiv o religioznom produbljenju duše u smislu univerzalno nastrojene religioznosti.

Pravi odgoj ne može biti služba državi ili narodu, nego će po svom čistom bivstvu u zadnjoj namjeri biti služba »Carstvu Božjem«.

OD ISTOGA PISCA

Spoznaja i spoznajna teorija. Str. 270. Zagreb 1926.
Din 120.—

Ličnost i odgoj. Str. 295. Zagreb 1932. Din 120.—

Opravdanje vjere. Str. 54. Zagreb 1933. Din 10.—

Politik, Erziehung, Religion. Praha 1934. Din 10.—

Stvaralački lik Đure Arnolda. Zagreb 1934. Broširano
Din 30.— Ukoričeno Din 40.—

Naručuje se kod „Tipografije“ d. d., Zagreb, Preradovićev trg 9.